

GAZDAG HARMÓNIAVILÁG

Aki nem ismeri a grafika formanyelvét, s nem tudja, mi mindenfélét ki lehet fejezni rajzzal, metszettel, marattal, aquatintával, az értetlenül áll meg a jugoszláviai grafika 1973 januári kiállítása előtt. A kiállítás rangos helyet kapott a budapesti Szépművészeti Múzeum márványtermében. 100 ragyogó mű bizonyítja ennek az országnak alkotó vágyát, művészeinek gazdag képzeletvilágát, merész ötletességét, hagyománytisztelőt és újító kedvét.

A művek korántsem tartoznak egyetlen irányzathoz. Vannak itt az expresszionizmusra emlékeztető alkotások, nonfiguratívak és figurálisak, népi és bizánci ihletésűek; leginkább a gondolkodó és érző ember szellemi világát kifejezők, reális stílusúak is, szimbolikusak is. Micsoda gazdag szín-, vonal- és harmóniavilág! Vannak azonnal érthetők is, a töprengést kínálóak is. A látogató szeméhez, de a szívéhez szólnak is.

S ezek vagy az ezekhez hasonló művek hány országot bejártak már! Jugoszlávia grafikája főleg a II. világháborútól fejlődött. A kiállítást rendező Zoran Kržišnik, a Ljubljanai Modern Galéria igazgatója szerint a fasisztáktól »megszállt területen a jugoszláviai kultúrának hallgatásba kellett zárkóznia, és... csak az ellenállási költészet és a grafikai művek alkotása« virágozhatott. A felszabadulás után »ez az új művészi kifejezési mód egyszerre igen kedvelt lett.« Ma már joggal mondhatjuk: ez a grafika Európa- és világszintű. Ha csak végignézek a városokon, ahol a jugoszlávok kiállítottak! Bologna, Krakkó, Párizs, Zürich, Velence, Rimini, San Marino, Bradford, Klagenfurt, Bécs, Catania, Lugano, Alexandria, Toronto, Cleveland, New Delhi, Sao Paulo, Tokio stb. S hány első díj, kitüntető oklevél a biennalékon, a különböző jellegű és célú hazai és külföldi kiállításokon! Olyan művészeti ág érkezett Budapestre, amely kaput tárt és tár a széles nagyvilág felé.

Kezdem a főhelyet kapott négy kiállítóval. Riko Debenjak idős mester (szül. 1908), de a fiatalos lázadás alkotója. *Mágikus dimenziók* címet viselik képei. Valóban, a tágas, fekete alapon kevés és kicsiny figurát tükröztető művek — mágikusak. Mintha az éj sötétjéből emelkednének ki a színek, az egyiken pl. elhajló piros-fehér-sárga lángok. Honnan? Talán az úrből a »teremtés« pillanatában. Talán a középkor fekete mágiájából. Talán korunk tudatalatti, mélyfélelmű, robbanásosfojtott föld alatti kamráiból. Szigorú geometria és életet ébresztő-követelő tenyészet. Nem csodálom, hogy több mint 40 magánkiállítást érhetett meg a mester, nem számítva a számos első díjat, amelyet a Földközi-tenger partjairól az Atlanti- és Csendes-óceán partjáig ítéltek oda neki megérdemelten.

Božidar Jakacnak, a még idősebb mesternek, már 50-nél is több magánkiállítása volt. Kedvelt témája a *Danse macabre*. Témájához híven — a mozgás művésze. Akár madárijesztőt rajzol, akár megperzselt körtefát, öreg fűzfát vagy ciprusfát: minden él, tárulkozik, ha esetén, vénecskén is, — mégis bizakodva az időben. Vagy tán önmagát is ábrázolná allegorikus képein, fa- és madáralakban?

Janez Bernik fiatal grafikus (szül. 1933) színes szitanyomatai az ellentétben alapulnak. A *Rinocérosz* valóban a félelmetes vadat ábrázolja, de előtte-mögötte a vad enyhítő, barnás árnyéka. Az *Offside (Les)* talán csak ürügy arra, hogy elmondjon valamit a társadalom vagy történelem iszonyú, véres küzdelmeiből. Az előtérben egy véres ingű játékos, 11-es számmal, de a háttérben szikla-behemótként üli meg a vészterhes csendet egy monstrum. Van-e megváltás és szabadulás? A játékos (vagy forradalmár?) elszánt, ifjú, acél alakja azt sugallja: van!

Adriana Maraz neméhez híven a szelídebb, háziasabb témákat kedveli. *Vitrin, Az elfogott lepke, Hétköznapi* — olvassuk művei alatt. *Fragile* — egy lánynál ugyanaz a szerelemspár háromféle mosollyal. Mennyire »törékeny« a szerelem! Legmegindítóbb mégis az *És szerette a szót* (a prospektus szerint), itt a cím: *És szerette Rezedát* (1968). Miféle rejtély húzódhat meg a mű mögött! Nyitott szekrény, rajta Mona Lisa árnyképei, s alul maga a Gioconda-fénykép. Fájdalmas, önleplezően igaz, tiszta, szép mű ez is.

Vasko Lipovac (szül. 1931) még szinte a pályája elején áll, s máris meghökkentő művekkel jelentkezik. Linómetszetei gyermekded világot, elvont varázslatot villogtatnak rikító színekben. Figurái (*Zöld ablak, Tengerész, Ember és madár, Nárcisz*) a nosztalgias ember gyermekábrándjait árulják el. Bezzeg más tájon jár a férfikort már megjárt France Mihelič! Micsoda komor világlátás! Csonka emberek, groteszk táj, félelmetes csontvázak. Ki lehet ugyan venni, hogy a tovatűnt nyárban a tépett Nő — még nő, a dúlt Fészek — még fészek, a 3. párka is emberformájú szörny, de csak kaján félkoponyával ijeszt és harap a pusztulásba. Ezzel a látszólag pesszimista ábrázolással akar talán a mű hatni és gondolkodásra készíteni.

A ljuubljanai Bogdan Borčič nem győz kagylót ábrázolni: kicsit, nagyot, márványlapon, drótháló mögött, emberi és csiga alakút. A létezés egy kis darabja, de ő is az emberre utal. *Berber Mersad* viszont nyíltan vállalja a szélesebb mezőt, sőt a bizánci, nyugati és népi-bogumil hatásokat is.

Nem vagyok szakember ezen a téren, nem érthettem meg én sem minden utalást, szimbolikát. De a kiállítók talán nem is kívánják ezt az efféle embertől. Azt kívánják, hogy szellemileg gazdagabban hagyjuk el a tárlatot, mint odaérteztünk. Nálam ezt elérték.